

Dünbüli'nin *Hadâ'îku'l-cinân* adlı eserinin ilk iki sayfası (Tahran Meclisi Şûrâ-yı Millî Ktp., nr. 9761)

ihtiva eden ve 1241'de tamamlanan eseri Abdürresûl Hayyâmpûr neşretmiştir (Tebriz 1342 hş./1963). **4. Me'âsir-i Sulâtânî.** Kaçar Hükümdarı Feth Ali Şah zamanında cereyan eden, müellifin bizzat tanık olduğu savaş ve olaylara dair bilgi içerir. 1241'de (Tebriz 1826) taş baskısı yapılmış, Gulâm Hüseyin Sadrî Efşâr bu baskıyı esas alarak eseri yeniden yayımlamış (Tahran 1351 hş./1972), Gulâm Hüseyin Zergerî Nejâd da tahkiki neşirini yapmıştır (Tahran 1383 hş./2004). Harford Jones Brydges eseri *The Dynasty of the Kajars* adıyla İngilizce'ye çevirmiştir (London 1833). **5. Hadâ'îku'l-üdebâ?** Arap ve İranlı şairlerin çalışmaları ve sözlerinden oluşan eserin bir nüshası Meclisi-Şûrâ-yı Millî Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (nr. 32386). **6. Başiretnâme.** *İbretnâme* adıyla da bilinen eser, Judas Krusinski'nin seyahatnâmesinin Osmanlıca çevirisi *Târîh-i Seyyâh* esas alınarak yapılan Farsça tercümesidir (Kitâbhâne-i Millî, nr. 5.10731). "Meftûn" mahlasıyla şiirler yazan Dünbüli'nin Arapça ve Farsça divanı, ayrıca *Meşnevî-yi Nâz u Niyâz*, *Meşnevî-yi Selim ü Silmi*, *Haşâyîku'l-envâr*, *Ravzatü'l-âdâb ve cinnetü'l-elbâb*, *Hadîka*, *Meşnevî-yi Hümâyûn-nâme* ve *Riyâzü'l-cenne* gibi eserleri de bulunmaktadır (eserlerinin

bir listesi için bk. Mehdî Bâmdâd, II, 264; M. Ali Terbiyet, s. 354-356).

BİBLİYOGRAFYA :

Dünbüli, *Tecrübütü'l-ahrâr ve tesliyetü'l-ibrâr* (nşr. Hasan Kâdî Tabâtâbâî), Tebriz 1349 hş./1970, neşredenin girişi, I, 1-15; a.m.f., *Tezkire-i Niğârîstân-ı Dârâ* (nşr. Abdürresûl Hayyâmpûr), Tebriz 1342 hş./1963, neşredenin girişi, s. v-y, 1-6; Storey, *Persian Literature*, I/1, s. 334-335; M. Ali Terbiyet, *Dânişmendân-ı Âzerbâyecân*, Tahran 1314 hş., s. 353-357; Mehdî Âkasî, *Târîh-i Hüy*, Tebriz 1350 hş., s. 537-543; Bahâr, *Sebkşinâsi*, Tahran 1370 hş., III, 319-331; Mehdî Bâmdâd, *Şerh-i Hâl-i Ricâl-i İrân*, Tahran 1371 hş., II, 264; Âkâ Hâc Hüseyin Nahcivânî, "Abdürrezzâk Big-i Dünbüli", *Neşriyye-i Dânişgide-i Edebiyyât-ı Tebriz*, I/1, Tebriz 1338 hş., s. 1-13; Muhsin Halîlî, "Bâznümâ-yi 'Unşûr-i İrânî der Güzâreşnâme-hâ-yi Târîh-i Rüzgâr-i Kâcârîye", *Faşlnâme-i Siyâset*, XXXIX/I, Tahran 1388 hş., s. 115-135; Nâsirüddin Şah Hüseyinî - Ferhâd Felâhethâh, "Mu'arrefi Nüşâ-i Hâttî Selim ve Silmi ez 'Abdürrezzâk Big-i Dünbüli", *Faşlnâme-i Edebiyyât-ı Fârsi*, sy. 14, Tahran 1388 hş., s. 91-114; a.m.f., "Berresi Bütîkâ-yi 'Abdürrezzâk Big-i Dünbüli der Meşnevîhâ-yi Nâz u Niyâz ve Selim ve Silmi", *Zebân ve Edebi Fârsi*, sy. 215, Tahran 1389 hş., s. 9-27; Müctebâ Safer Alizâde, "Meşnevî-yi 'Abdürrezzâk Big-i Dünbüli-yi Hü-yî", *Peşâm-i Bahârîstân*, III/10, Tahran 1389 hş., s. 831-852; J. R. Perry, "'Abd-al-Razzâq Beg", *Elr.*, I, 154; Christoph Werner, "'Abd al-Razzâq Beg Dunbuli", *The Encyclopaedia of Islam Three*, Leiden 2008, fas. 2, s. 6-7.

RIZA KURTULUŞ

DÜNYA SAVAŞI II

(bk. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI).

DÜŞKÜNLÜK

Alevîlik'te yolun erkân ve âdâbına karşı işlenen, toplum adına dede tarafından cezalandırılması gereken suçluluk hali.

Alevî çevrelerinde ahlâkî değerler sisteminin korunması amacıyla benimsenen yolun ilkeleri dikkate alınmayıp yasaklanan şeylerin işlenmesi halinde cem âyininde dedenin kararı ve toplumun tasvibiyle ilgili kişi "düşkün" diye ilân edilir, bu kişinin sabit olan suçluluk durumuna da "düşkünlük" denir. Bazan düşkün yerine "yolsuz", düşkünlük yerine de "yolsuzluk" kelimelerinin kullanıldığı da görülür. "Düşkün etmek, düşkün edilmek" ifadeleri suçluya düşkün meydanı açılarak ceza verilmesi, "düşkün kaldırmak" ise kişinin düşkünlük durumunun kurulan meydan yahut mecliste sona erdirilmesi mânâsında kullanılır.

Düşkünlük uygulaması gelenekte, Asr-ı saâdet'te Tebuk Gazvesi için (9/630) hazırlanan orduya mazeretleri bulunmadığı halde katılmayan Kâ'b b. Mâlik ile iki arkadaşı hakkında kendilerini aklayan âyetlerin (et-Tevbe 9/117-119) inmesine kadar Hz. Peygamber'in ortaya koyduğu küskünlük tavrına ve sahâbîlerin onlarla konuşmamasına bağlanmaktadır. Bir başka düşünceye göre Yavuz Sultan Selim ile Safevî Hükümdarı Şah İsmâil arasında vuku bulan Çaldıran Savaşı (1514) sonrasında Alevî toplumunun bir arada tutulması, cem âyinlerine devam edilmesi, bu âyinleri yürütecek dedelerin ehil ve yetenekli kimselerden seçilmesi görüşü benimsenmiş, dedenin toplumun problemleriyle ilgilenmesi gereği ve suçluları kendisinin yargılayıp cezalandırması düşüncesi sonucunda düşkünlük kurumu meydana çıkmış, böylece toplumun kendi arasında bir tür yargılama mekanizması oluşmuştur. Ancak bu uygulamanın ilk defa nerede ve ne zaman ortaya çıktığı hususu bilinmemektedir. Alevî topluluğunda suç işleyenlere düşkünlük kurallarının uygulanabilmesi için kişinin önce musâhip erkânından geçip görgü erkânında ikrar vermesi gerekir. Uygulamada suç işleyen kişi dedenin daha aşağı mertebede bulunan rehberine bildirilir. Rehber bu kişiyle özel olarak görüşüp sorunu halletmeye çalışır, suçlu vazgeçmediği takdirde sorun dedeye götürülür. Sonunda uyarılar fayda

vermezse suçlu dede tarafından toplum huzurunda ve onların onayı ile düşkün ilân edilir. Tahtacılar'da dede kadın veya erkeğin düşkün olduğunu "yüzün kara olsun" sözüyle ilân eder.

Kişinin düşkünlüğü işlediği suça göre sürekli veya geçici olabilir. Cinayet, ırza tecavüz, ikrardan dönmek, Hz. Ali'ye ve Ehl-i beyt'e dil uzatmak en ağır suçlar kabul edilir. Bu suçları işleyen kişinin düşkünlüğü kalkmadığından hayat boyu topluluk tarafından dışlanır ve asil cezası mahşere bırakılır. Hafif sayılabilecek suçları işleyenler ise pişman oldukları takdirde geçici bir süre bunun sonuçlarına katlanır. Ancak ceza süresince topluluk içine giremez ve kendileriyle her türlü ilişki kesilir. Sürenin tamamlanmasıyla ikrar verip yola girenlerin geçici düşkünlüğü sona erer. Düşkün olan kişi bir dede de olabilir. Bu durumda dede, pîri yahut bağı olduğu dede veya onun da içinde bulunduğu bir dedeler grubu tarafından yargılanır. Düşkün hale gelen dede posttan düşer ve cem âyini yürütmemez. Dede veya dedelerin verdikleri cezalar tartışılmaz. Çünkü dedenin bu hakkı seyyitlikten ve ilâhî kudretin kendisinde tecelli etmesinden kaynaklanmaktadır.

Düşkünlük halinde bulunan kişiye ailesi sahip çıkamadığı gibi musâhibi de toplum nezdinde mânen sıkıntılı duruma düşer. Düşkün olana selâm verilmez, selâmi alınmaz; onunla babası ve ailesi dahil herkes ilişkiyi keser, bir ihtiyacı olduğunda yardım edilmez, evine girilmez, kendisi de kimsenin evine giremez; malı, davarı komşusuna katılmaz, düğününe gidilmez ve düğüne çağrılmaz; bayramlarda kendisiyle bayramlaşmaz, hastasının halı sorulmaz, neticede toplumdaki tamamen dışlanır, hatta sürgün bile edilebilir. Sadece cenazesi olursa defnine yardım edilir, fakat ölü için verdiği yemek yenmez. Teselli bulması için kırk gün kendisiyle normal bir şekilde konuşulur, bu süre bitince tekrar eski hale dönülür. Kendisi öldüğünde şeklen cenaze namazı kılınır ve toplumdaki rıza alınmadan defnedilir.

Bölge ve dönemlere göre değişmekle birlikte düşkünlüğü gerektiren suçlar en hafifinden en ağırına kadar şöyle sıralanır: Komşu ve akrabaları lâf taşıyarak birbirine düşürmek, komşunun bağına bahçesine zarar vermek, hırsızlık yapmak, başkalarına hakaret etmek, onları dövmek, yoksula faizle para verip evini barkını satmak zorunda bırakmak, yetim malı yemek, mürşid veya rehberine saygı göstermemek, Ehl-i beyt'e dil uzatmak, bâkire bir kıza zorla veya kandırarak sahip olmak, evli

kadınla zina etmek, kaza ile veya bilerek adam öldürmek, kin yahut düşmanlık sebebiyle cinayet işlemek.

Düşkünlük, geçmiş dönemlerin kırsal bölgelerinde daha katı bir şekilde uygulanmıştır. Cem âyinlerinde suçluların sorguya çekildiği, "bel düşkünlüğü"nü (ırza geçme) görüşülmeden cezalandırıldığı, suçlu af dilese bile yedi yıl toplum dışı bırakıldığı; "el düşkünlüğü" ile (hırsızlık) "dil düşkünlüğü"nde (yalan söylemek) daha az bir süre ile toplum dışına itme, kurban kestirme, para verdirme, asâ ile dövme, ağaçtan yapılmış içi su dolu, katı bir nesneyi boynunda taşıma gibi cezalar verildiği ifade edilmektedir (Bal, *Alevi Bektaşî Köylerinde*, s. 186). Düşkün kişi pişmanlık duyup suçunu itiraf ettiği ve bir daha suç işlemeyeceğine kanaat getirildiği takdirde cezasını çektikten sonra düşkünlük erkânına "yunmak" veya "düşkün kaldırmak" denilen bir cem âyini düzenlenir, mağdurun ve cem sakinlerinin rızası alınarak yeniden "yol"a kabul edilir. Alevî topluluklarının yüzyıllar boyunca kapalı bir çevrede yaşadığı dikkate alındığında, düşkünlük suçu neticesinde bütünüyle dışlanma ve âyinlere katılmamanın kişi için oldukça ağır bir ceza olduğu anlaşılır. Ayrıca düşkün olan kişinin musâhibi de o suçu işlemesini önlemediği için suça ortaklık etmiş sayılır ve aynı muameleye tâbi tutulur.

Türkiye'de Alevîlerin bir üst karar mercii olarak tek düşkün ocağı Hıdır Abdal Sultan Ocağı'dır. Düşkünlük konusunda tereddüdü olan veya karar vermekte zorlanan dedeler durumu bu ocağa havale ederler. Düşkün Ocağı veya Kanlı Ocak gibi adlarla anılan bu ocağın dedeleri, tâliplere verilen cezaları yeniden değerlendirip onaylayabileceği gibi iptal etme yetkisine de sahiptir.

Aralarındaki bazı benzerlikler sebebiyle zaman zaman düşkünlüğün aforozdan kaynaklandığı iddia edilmiştir. Halbuki aforoz, belirli suçları işleyen bir hıristiyanın yetkili şahıs veya dinî merci tarafından cemaatten tamamen uzaklaştırılmasıdır, düşkünlük ise dede tarafından belirlenen bir yaptırım olup ceza süresinin bitiminde tekrar topluma katılma imkânı vardır. Özellikle şehirlere göç etme öncesinde geleneksel anlamda bir nevi hukuk düzeni işlevini gören düşkünlük kurumu bu süreç içinde sosyal kontrolü gerçekleştirmiş ve toplumun huzur içinde yaşamasına yönelik ciddi katkılar sağlamıştır. Günümüzde ise bu kurumun aynı işlev ve işlerliği sahip olduğunu söylemek mümkün değildir. Yaşanan kentleşme sürecinde dedeler ve tâlipler birbirinden kopmuş, yeni nesiller

geleneksel kurumlardan uzaklaşmış, düşkünlük kurumu yerini yeni sosyal yapının kurumlarına bırakmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

- Buyruk: İmam Cafer-i Sadık Buyruğu* (nşr. Fuat Bozkurt), İstanbul 2006, s. 184-186; Bedri Noyan, "Bektaşî ve Alevîlerde Hukuk Düzeni (Düşkünlük)", *I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, Ankara 1976, s. 189-213; a.mlf., *Bektaşîlik Alevîlik Nedir?*, İstanbul 1985, s. 224-225; Abdülbaki Gölpınarlı, *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İstanbul 1977, s. 106; Mehmet Eröz, *Türkiye'de Alevîlik Bektaşîlik*, İstanbul 1977, s. 144-145, 289-290; Fuat Bozkurt, *Alevîliğin Toplumsal Boyutları*, İstanbul 1990, s. 126; Nejat Birdoğan, *Anadolu ve Balkanlar'da Alevî Yerleşmesi: Ocaklar-Dedeler-Soyağaçları*, İstanbul 1995, s. 167-172; Orhan Türkoğan, *Alevî-Bektaşî Kimliği*, İstanbul 1995, s. 61; Ayhan Yalçınkaya, *Alevîlikte Toplumsal Kurumlar ve İktidar*, Ankara 1996, s. 89; Gülağ Öz, *İslamiyet Türkler ve Alevîlik*, Ankara 1997, s. 126-127; Hüseyin Bal, *Alevî-Bektaşî Köylerinde Toplumsal Kurumlar*, İstanbul 1997, s. 97-98, 186; a.mlf., "Alevî-Bektaşî Örf Hukuku / Düşkünlük Kurumu ve İki Ahitname Çözümlemesi", *Yol Dergisi*, III, Ankara 2000, s. 75-81; Yusuf Ziya Yörükân, *Anadolu'da Alevîler ve Tahtacılar* (haz. Turhan Yörükân), Ankara 1998, s. 80-85, 245-261; Derviş Tur, *Erkânname*, İstanbul 2002, s. 472-478, 479-486; Esat Korkmaz, *Ansiklopedik Alevîlik-Bektaşîlik Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 2003, s. 110, 125-126, 242; Harun Yıldız, *Anadolu Alevîliği: Amasya Yöresi Bağlamında Bir İnceleme*, Ankara 2004, s. 235-236; a.mlf., "Alevî Geleneğinde Ölüm ve Ölüm Sonrası Tören ve Ritüeller", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, sy. 42, Ankara 2007, s. 93-112; Cenksu Üçer, *Tokat Yöresinde Geleneksel Alevîlik*, Ankara 2005, s. 332; Ethem Rûhi Fiğlalı, *Türkiye'de Alevîlik Bektaşîlik*, İzmir 2006, s. 305-306; İlyas Üzüm, *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevîlik*, İstanbul 2007, s. 170-171; Ali Yaman, "Alevîlikte Toplumsal Kontrol Kurumu: Düşkünlük", *Geçmişten Günümüze Alevî-Bektaşî Kültürü* (ed. Ahmet Yaşar Ocak), Ankara 2009, s. 203-210; a.mlf., "Kızılbaş Alevîlerinin Düşkün Ocağı Hıdır Abdal Sultan ve Ocak Köyü", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, sy. 8 (1998), s. 27-34; Ali Yıldırım, *Alevî Hukuku ve Düşkünlük*, İstanbul 2010, s. 10-11, 28-31; Baha Said, "Süfîyan Süreği-Kızılbaş Meydanında Düşkünlük", *TY*, IV/23 (1926), s. 404-421; M. Naci Orhan, "Alevîlikte Erkân ve Düşkünlük Meselesi", *Cem Dergisi*, sy. 7, İstanbul 1966, s. 9-11; M. Şakir Ülkütaşır, "Tahtacılar", *TK*, VI/71 (1968), s. 840-843; Pakalın, I, 487; M. Süreyya Şahin, "Aforoz", *DİA*, I, 412-413.

HARUN YILDIZ

DÜZCE

Karadeniz bölgesinin batı bölümünün iç kesiminde şehir ve bu şehrin merkez olduğu il.

Şehirle aynı adı taşıyan ovanın orta bölgesinde İstanbul-Ankara yolu üzerinde düz bir kesimde yer alır. Denizden yüksekliği meteoroloji istasyonunun bulunduğu